

Matjaž Ambrož: Storilstvo in udeležba v kazenskem pravu

(Ljubljana, GV Založba, 247 str.)

Na začetku leta 2015 je slovensko kazenskopravno literaturo obogatilo novo delo. Gre za knjigo profesorja Pravne fakultete v Ljubljani, dr. Matjaža Ambroža, ki temeljito obravnava področji storilstva in udeležbe v kazenskem pravu. Delo je dragocen prispevek k domači teoriji materialnega kazenskega prava in ga bodo bralci cenili iz več razlogov. Nekatere izmed njih predstavljamo v teh vrsticah, pri tem pa upoštevamo sistematičnost knjige in se najprej posvetimo vsebini, ki jo obravnava delo.

Kot sporoča že naslov monografije, avtor v njej zaobjame probleme sodelovanja več oseb pri kaznivem dejanju, ki jih kazenskopravna dogmatika pri nas razvršča v dve veliki polji storilstva in udeležbe. Skladno s to razmejitvijo je tudi knjiga razdeljena v dva dela.

Vendar nam avtor že v uvodu prvega dela, ki je posvečen storilstvu, pojasni, da takšna sistematizacija ni sama po sebi umevna. Bralca namreč takoj razgleda po nekaterih tujih pravnih redih, ki v nasprotju z našim dualističnim razumevanjem storilstva in udeležbe poznajo sistem enotnega pojmovanja storilstva. Ambrož predstavi dobre in slabe strani obeh sistemov in pojasni, zakaj se tudi enotnemu pojmovanju storilstva ne uspe izogniti večini težav, na katere naletimo v pravnih redih dualizma storilstva in udeležbe.

Zatem z avtorjem iščemo odgovor na splošno in navidezno preprosto vprašanje: Kdo je storilec in kako se razločuje od udeleženca? V iskanju odgovora se Ambrož najprej ustavi pri objektivnih teorijah storilstva. Najstarejšim formalno objektivnim teorijam avtor ne odreka njihove jasnosti, a jasno prikaže tudi njihove najočitnejše pomanjkljivosti, ki nas napotijo na bolj vsebinsko naravnane materialno objektivne teorije. Njihova merila, ki ločujejo udeležence od storilcev, temeljijo bodisi na vzročnosti bodisi na istočasnosti. Vendar primeri pokažejo, da se tudi skozi to sito izmuznejo številni storilci, na njem pa ostanejo nekateri pomagači. Zato se nadalje v delu seznanimo s pristopi, ki razvrstijo sodelujoče pri kaznivem dejanju med (so)storilce in udeležence na podlagi njihovega subjektivnega odnosa do dejanja (teorije *animusa* oziroma *dolusa* in teorije interesa). Tudi te teorije, kot prikaže Ambrož, trčijo ob ovire, ki jih same niso zmožne preskočiti. Kot rešitev objektivnih in subjektivnih teorij se ponujajo mešane teorije. Med njimi je omenjena Zlataričeva teorija o delitvi dela, največ potrditev v teoriji in praksi pa je požela teorija oblasti nad dejanjem, ki jo ceni tudi avtor. Bralec spozna posrečenost razmeroma enostavnega, a dovolj odprtega me-

rila oblasti nad dejanjem, ki naredi to teorijo zelo uporabno v praksi. Avtor se k njej rad vrača tudi v naslednjih poglavjih knjige, pri čemer vnaprej posebej opozori na tiste vrste kaznivih dejanj, pri katerih ta teorija odpove.

Po krajši strnjeni analizi posebnosti slovenske pravne ureditve, ki je globlje obdelana pri vsakem posameznem institutu, in po vmesnem postanku pri pojmu neposredno storilstvo nas monografija popelje na nemara najzanimivejše področje prvega dela – posredno storilstvo. Ambrož postavi to, pri nas vsaj na zakonski ravni novo pravno figuro, ob bok napeljevanju in jo pospremi z vprašanjem, ali je sploh potrebna. A že uvodni primer iz sodne prakse daje pritrdilni odgovor, vsi nadaljnji pa ga le še utrdijo. Avtor pravi, da je razlika med napeljevanjem in posrednim storilcem prav v oblasti nad dejanjem, ki je napeljevalec nikoli nima, ima pa jo posredni storilec vselej v takšni ali drugačni obliki. Različni tipi posrednega storilstva so pregledno sistematizirani in ponazorjeni z zanimivimi primeri iz sodne prakse. Eden bolj nenavadnih (»Rejnica«) je tudi iz naših logov. Z njim avtor zaokroži sklepne razdelke poglavja o posrednem storilstvu, v katerih kritično premeri nekatere sodne odločitve pa tudi zakonske rešitve obravnavanega področja (na primer odgovornost vodje hudodelske združbe iz drugega odstavka 41. člena KZ-1).

Obsežen del monografije je posvečen vprašanjem soto-riststva. Avtor se najprej kritično opredeli do uporabe objektivno-subjektivnih teorij v slovenski sodni praksi in se po preletu nekaterih drugih metod razločevanja zopet opre na teorijo funkcionalne oblasti nad dejanjem. Podrobno razčleni posamezne elemente ravnanja, ki ga je mogoče šteti za soto-riststvo. Elemente razdeli v dve skupini – skupno odločitev za dejanje in skupno izvršitev dejanja. Posebej zanimivi znotraj njiju so mejni prispevki akterjev, ki uhajajo klasičnim soto-ristskim situacijam in se včasih znajdejo znotraj, drugič pa on-kray opredelitve soto-riststva, kot so sukcesivno soto-riststvo in vzporedno storilstvo, eksces soto-ristla ter dileme v zvezi z odločilnostjo in časovnimi mejami prispevka. Posebno obravna-vo v tem poglavju so si prislužile tiste vrste kaznivih dejanj, ki jih s teorijo funkcionalne oblasti ne moremo diagnosticirati; to so posebna kazniva dejanja (*delicta propria*), lastnoročna in nepravna opustitvena kazniva dejanja ter kazniva dejanja, izvršena z malomarnostjo. Na koncu je pozornost namenjena tudi poskusu pri soto-riststvu.

Drugi del knjige je posvečen udeležbi, ki združuje napeljevanje in pomoč. Po uvodni ugotovitvi, v kateri Ambrož

slikovito pojasni, da »napeljevanje in pomoč svoje nepravo črpata [...] iz dejanja glavnega storilca«, se avtor podrobneje posveti prav razmerju med dejanjem glavnega storilca in dejanjem udeležencev, za katerega se je ustalil izraz akcesornost udeležbe. Z bralcem se nekoliko pomudi pri vprašanju, ali je naklep glavnega storilca pogoj za kaznivost udeležbe. Opozori ga na nekonsistentno rešitev tega vprašanja v KZ-1, nato pa se loti izčrpne analize (ne)prenosljivosti različnih dejavnikov z dejanja glavnega storilca na dejanje udeleženca.

Opremljen s tem predznanjem se bralec končno lahko poda na področje obeh posameznih udeležbenih oblik, napeljevanja in pomoči. Ambrož razdeli probleme napeljevanja v tri sklope. V prvem se ukvarja z dilemami, kako mora nekdo vplivati na prihodnjega storilca, da gre za napeljevanje, kdaj štejemo, da gre za povzročitev odločitve, pa tudi, kako presojati različne situacije, ko napeljevalec povzroči spremembo že sprejete odločitve glavnega storilca. V drugem sklopu razjasnjuje napeljevalčev naklep, v tretjem pa vzame pod drobnogled dejanje storilca in njegovo krivdo ter preigra različne scenarije storilčevega ekscesa. Poglavlje o napeljevanju zaobjame še neuspelo napeljevanje oziroma poskus napeljevanja in se zaključi s kratkim razmišljanjem o kaznovalnem okviru napeljevanja, ki je namenjeno zlasti zakonodajalcu.

Tudi pomoč kot praviloma manj intenzivna oblika udeležbe odpira prenekatera vprašanja, ki se jim to delo seveda ne izogne. Po vrsti obravnava najprej ključne dileme o časovnih mejah pomoči, nato razprši meglo okrog pomagačevega prispevka in vzročne zveze s storjenim dejanjem ter obdela tudi vprašanje pomagačevega naklepa. Posebej zanimiva je razprava, kdaj je mogoče šteti za pomoč poklicno tipična ravnanja. Ambrož prikaže, kako so dileme, ki so bile nekdanj povezane predvsem s poklici, kot sta taksist ali dobavitelj blaga, vse bolj aktualne pri poklicih, povezanih z bančno in finančno industrijo. Razglabljanja o pomoči nato preidejo na polje opustitvene pomoči in pomoči pri opustitvenih kaznivih dejanjih. Podobno kot pri napeljevanju tudi poglavje o pomoči sklene razmislek o kaznivosti pomoči, kar je mogoče brati tudi kot napotek zakonodajalcu.

Ko bralec meni, da so vprašanja o udeležbi že popolnoma izčrpana, pa avtor na koncu knjige doda še poglavje o nujni udeležbi, ki je običajno razdeljena med konvergenčne delikte in delikte srečanja. Zadnji vzbujajo zanimanje, ker je pri njih inkriminiran praviloma le storilčev prispevek, ne pa tudi ravnanje drugih sodelujočih oseb. Bralca lahko bega takšna rešitev, saj je zanjo zaradi raznolikosti deliktov srečanja težko najti enotno razlagalno formulo. Ambrož tudi ta kazniva dejanja sistematično razvrsti v tri skupine in pri vsaki izmed njih bralcu pojasni *ratio* nekaznivosti nujnega udeleženca.

Strnjen prelet vsebine predstavljenega dela prikaže, da knjiga Matjaža Ambroža temeljito, poglobljeno in vsebinsko celovito obravnava storilstvo in udeležbo v kazenskem pravu. Pa vendar bi avtorju storili krivico, če ne bi osvetlili še drugih odlik tega dela.

Avtor si pridobi zaupanje bralca s široko razgledanostjo po relevantni primerjalni kazenskopravni teoriji. Seznan nas z razvojem kazenskopravne misli najvplivnejših teoretikov predvsem iz nemškega in širšega germanskega prostora ter s teorijo številnih avtorjev iz nekdanje Jugoslavije. Ob stališčih uveljavljenih slovenskih avtorjev so za bralca zanimivo odkritje tudi samosvoji pogledi manj znanega domačega pisca Franceta Severja, ki se je z obravnavanim področjem ukvarjal v petdesetih letih prejšnjega stoletja. Ambrož jasno in pregledno povzema nauk tujih avtorjev, a se za njim ne skriva. Odkrito namreč predstavi in utemelji tudi svoj pogled na obravnavane probleme, tu in tam pa stališča drugih teoretikov prepričljivo in argumentirano kritizira. Svojo kritiko ponekod uperi tudi zoper zakonske rešitve, pri čemer (zakonodajalcu) vselej nakaže smer bolj smiselne ureditve.

Bralec bo avtorju posebej hvaležen za bogat in zanimiv nabor sodne prakse, ki jo je na gostu vpletel med strani knjige. Poleg slikovitih, reprezentativnih primerov zlasti iz nemškega in nekdanjega jugoslovanskega pravnega prostora je Ambrož izbrskal občudovanja vreden zbir zadev tudi iz spisov slovenskih sodišč. Pri tem ni mogoče spregledati, da po »izvirnosti« dejanskega in pravnega stanja nekatere domače zadeve (na primer »Rejnica«, »Toaletni papir«) prav nič ne zaostajajo za bolj razvpitimi tujimi primeri. Vendar primeri iz sodne prakse niso le zanimiv kontrapunkt avtorjevemu teoretičnemu izvajanju, temveč imajo izjemen didaktičen pomen. Ambrož namreč poskrbi, da je za lažje razumevanje teoretičnih stališč skoraj vsaka pomembnejša poanta ponazorjena tudi s primerom; če ne z resničnim, pa s šolskim.

To nas pripelje do naslednje odlike dela. Na njegovih straneh je vseskozi mogoče slutiti avtorjevo skrb, da se bralec ne bi izgubil v labirintu abstraktnih teoretično-doktrinarnih vprašanj in mu zato z različnimi pristopi olajšuje pot. Poleg omenjene širokogrudnosti s primeri mu pri tem služi dosledna sistematičnost pri obravnavi gradiva, ki jo pogosto nadgradi še s kratkimi vmesnimi sklepi in povzetki ob koncu posameznih vsebinskih sklopov. Ob tem so bralcu nemalokrat v oporo tudi opozorila na to, kakšne praktične posledice ima (ali pa jih nima) takšna ali drugačna teoretična rešitev nekega vprašanja. Vse napisano bo v znatno pomoč vsakemu praktiku, ki bo med platnicami te monografije iskal rešitev konkretne zagate vrednotenja prispevkov več oseb pri kaznivem dejanju, in tudi vsakomur, ki bo knjigo uporabil za poglobljen študij tega področja.

Nenazadnje je treba pohvale izreči tudi zavidanja vredni jezikovni in slogovni ravni besedila. Če bo bralec pri drugih ljudeh kdaj želel razbiti (prevečkrat upravičen) predsodek o suhoparni in nerazumljivi pravniški latovščini, naj za ta namen uporabi pričujoče delo. Knjiga Matjaža Ambroža je lep zgled, kako je mogoče tudi iz okamnele terminologije kazenskega materialnega prava oblikovati živo, bogato, berljivo in jasno besedilo. Avtor se – kadar je le mogoče in smotrno – izogne nepotrebnim tujkam in obrabljenim pravniskim jezikovnim obrazcem, proti nekaterim izrazom pa celo odkrito protestira (zdi se, da mu gre posebej v nos »določno sredstvo brez potrebne kvalifikacije«). Po drugi strani pa v besedilo rad vtke včasih svojo, drugače izposojeno slikovito misel ali besedno zvezo (na primer Severjevo ugotovitev, da je kaznivo dejanje »neločljiv zvarek fizičnega in psihičnega, objektivnega in subjektivnega«).

Na koncu je treba pri knjižnem podjemu Matjaža Ambroža omeniti še prispevka Jerice Koren in Samire Kentrić. Prva je oblikovala stvarno kazalo, Kentrićeva pa je knjigo opremila z ilustracijami. Te se izkažejo za posrečeno potezo in naredijo znanstveno monografijo že na prvi pogled prijaznejšo in bolj vabljivo.

Knjiga Storilstvo in udeležba v kazenskem pravu tako izvrstno zapolni prostor na obdelanem področju v slovenski kazenskopравни literaturi. S svojo veliko uporabno vrednostjo in vsestranskimi odlikami bo več kot hvaležen pripomoček vsakomur, ki se bo teoretično ali praktično srečal z obravnavanimi vprašanji.

Miha Hafner

Gorazd Meško, Justice Tankebe (ur.): Trust and Legitimacy in Criminal Justice: European Perspectives

(Zaupanje in legitimnost v kazenskem pravosodju: evropske perspektive). Springer, 2015

Znanstvena monografija o evropskih pogledih na legitimnost in zaupanje v kazensko pravosodje, ki sta jo uredila Gorazd Meško in Justice Tankebe, obravnava različne pomenne zaupanja in legitimnosti kazenskega pravosodja v različnih kontekstih, časovnih obdobjih in v različnih demografskih skupinah. Jasno opredeli stališča javnosti do moči in se osredotoča tudi na nosilce moči. Z dvanajstimi zbranimi deli avtorjev publikacija omogoča jasn in podroben vpogled v evropske perspektive o zaupanju in legitimnosti v kazensko pravosodje ter pokaže, da gre za znanstveno disciplino, katere polje preučevanja se še vedno širi. Urednika sta dosegla postavljen cilj, saj knjiga ne predstavlja samo poskusa, temveč je napredek v širjenju znanja s trenutno še razvijajočega se področja. Kot glavni razlog za to navajata, da je bilo preučevanje legitimnosti predolgo v rokah ameriških raziskovalcev in da se je evropsko raziskovanje legitimnosti osredotočalo predvsem na izboljšanje metodoloških in teoretičnih predpostavk ter metod notraj področja raziskovanja.

Knjigo sestavlja dvanajst poglavij, ki so razdeljena v dva tematska dela. Prvi del knjige obravnava področje legitimnosti in kazenskega pravosodja in se osredotoča na proučevanje legitimnosti v tranzicijskih demokracijah, razmerja med sistemi kaznovanja in zaznavanjem legitimnosti kaznovanja, žrtve kriminalitete in njihovo dožemanje legitimnosti, opol-

nomnočenje žrtev kriminalitete, dilemo, ali lahko policija sama obvlada problem lastne legitimnosti in legitimnosti pravosodnih sistemov držav v tranziciji, v osrednji in vzhodni Evropi. V drugem delu knjige je pozornost preusmerjena z legitimnosti kazenskega pravosodja na legitimnost policije. Drugi del knjige zajema področje raziskovanja zaupanja in legitimnosti v policijo in se osredotoča na empirično legitimnost kot vsoto dveh povezanih psiholoških stanj, na legitimnost kot dejavnik napovedovanja podreditve zakonom, zaupanja v policijo in pravičnosti avtoritet, javno mnenje o pluralnem policijskem delu v okoljih v osrednji in vzhodni Evropi, zaupanje v nemško policijo, legitimnost policijske dejavnosti v osrednji in vzhodni Evropi ter samozaznavanje legitimnosti policistov v Sloveniji.

Karstedtova je preučevala vpliv legitimnosti v tranzicijskih demokracijah. V študiji je poskušala odgovoriti, kako proces tranzicije oblikuje legitimnost institucij kazenskega pravosodja. Nadalje je razpravljala, zakaj institucije izgubijo moralno podporo v procesu popravljanja nelegitimnosti. Hkrati je preučevala oblike institucionalnih sprememb v tranzicijskih državah, ki so najmočnejše vplivale na legitimnost kazenskega pravosodja. Avtorica navaja, da so institucije kazenskega pravosodja ključne za uspešen prehod v stabilno postkonfliktno in demokratično družbo. Primerjava med

»zreli« demokracijami in tranzicijskimi demokracijami je pokazala, da tranzicijske države niso sprejele ustreznih ustavnih reform ali omogočile ustreznega okolja za opolnomočenje civilne družbe, ki je temelj za razvoj zaupanja vredne policije in pravosodja. Hkrati so rezultati pokazali, da imata vladavina prava in nadzor nad korupcijo majhen vpliv na zaupanje v policijo in pravosodje. Ljudje v postkonfliktnih družbah izražajo večje zaupanje v policijo in pravosodje ter jih imajo za bolj legitimne kot ljudje v tranzicijskih družbah, ki niso izšle iz konfliktnih situacij. Avtorica je na podlagi rezultatov opredelila dve poti izboljšanja legitimnosti policije v tranzicijskih državah. Prva pot vodi skozi učinkovitost policije v njenem boju s kriminaliteto, saj ljudje v teh družbah bolj cenijo red in zakon kot kompleksni sistem kazenskega pravosodja, ki ga predstavlja vladavina prava. Drugo pot k izboljšanju legitimnosti policije utrjujejo nadzor nad korupcijo, izboljšanje pravičnosti in enakosti pred zakonom.

Roberts in Plesničarjeva sta preučevala razmerja med naravo sistemov kaznovanja in zaznavanjem legitimnosti kaznovanja oziroma empirično legitimnost, kot sta poimenovala ta odnos (Kako lahko pristojnost avtoritet okrepi legitimnost kaznovalnega procesa in posledično tudi legitimnost sistema kazenskega pravosodja?). Na empirično legitimnost kaznovanja vplivajo: 1) jasen in celovit okvir kaznovanja s smernicami izrekanja kazni; 2) odgovornost izvajalcev kaznovanja za svoja dejanja in njihova identifikacija s skupnostjo; 3) razširjanje informacij in omogočanje svetovanja javnosti in 4) aktivno raziskovanje z namenom identificirati področja kaznovalne politike in prakse, ki dobijo največ kritik javnosti. Kaznovanje skladno z navedenimi elementi omogoča legitimnost sodišč in kazenskega pravosodja. Na sisteme kaznovanja v Evropi vedno bolj vplivajo mednarodne spremembe. Avtorja sta zapisala, da se bo v državah, ki so sprejele pristojnost Mednarodnega kazenskega sodišča, povečala legitimnost kazenskega pravosodja. Kaznovalni sistem, ki ustvarja zaupanje in ga javnost zaznava kot legitimnega, pripomore k boljšemu globalnemu ocenjevanju legitimnosti kaznovanja. Avtorja menita, da trenutni sistemi kaznovanja v večini držav ne pripomorejo h krepitvi legitimnosti, temveč odsotnost preglednosti in jasnosti spodkopava zaupanje javnosti in njeno zaznavanje legitimnosti kazenskega pravosodja. Hkrati sta opozorila, da so rezultati študije pokazali, da dojemanje kaznovanja in izvajalcev kaznovanja vpliva na zaznavanje legitimnosti pravosodja in na zaupanje v sistem kazenskega pravosodja.

Van Dijk v tretjem poglavju knjige obravnava oškodovance kaznivih dejanj in njihovo zaznavanje legitimnosti ter vpliv teh zaznavanj na napovedovanje tega, koliko bodo nadalje pripravljeni prijaviti kazniva dejanja. Svojo študijo je oprl na trditev, da oškodovanci kaznivih dejanj ne bi smeli biti prezrti pri proučevanju procesne pravičnosti, temveč bi jih bilo treba postaviti v središče raziskovanja. Pri proučevanju dejavni-

kov, ki vplivajo na legitimnost policijske dejavnosti v Evropi, ne bi smelo manjkati področje obravnave žrtev. Avtor je z analizo rezultatov Mednarodne viktimološke študije (angl. International Crime Victims Survey) ugotovil, da so oškodovanci kaznivih dejanj bolj zadovoljni z delom policije v državah, kjer je policija tradicionalno bolj demokratična in usmerjena k zagotavljanju storitev, ki jih pričakuje javnost. Hkrati so rezultati pokazali, da so oškodovanci kaznivih dejanj v državah, kjer so ljudje zadovoljni z delom policije, bolj pripravljeni prijaviti storjeno kaznivo dejanje policiji kot oškodovanci v državah, kjer je manjše zadovoljstvo z delom policije. Avtor je na podlagi rezultatov študije opozoril na pomembnost krepitve legitimnosti policije z zadovoljstvom z delom policije med oškodovanci kaznivih dejanj. Poudaril je dejstvo, da je v novo pridruženih članicah Evropske unije in državah južne Evrope to zadovoljstvo močno pod evropskim povprečjem.

Klaus, Buczkowski in Wiktorska so razpravljali o opolnomočenju žrtev kriminalitete na Poljskem z: a) identifikacijo zakonodajnih problemov, b) preverjanjem uveljavljanja zakonodaje v praksi in c) pogledi poljske družbe na viktimizirano. Pregled poljskih zakonodajnih aktov, ki se nanašajo na zaščito žrtev, je pokazal, da je bil primarni cilj sprejetja teh aktov izpolniti mednarodne obveznosti (še posebej obveznosti, ki so jih določali zakoni Evropske unije). Pri sprejemanju nove zakonodaje, ki bi zadovoljila mednarodne standarde, se odločevalci niso ozirali na blaginjo in zaščito žrtev. Avtorji so poudarili pasivnost poljske zakonodaje o zaščiti žrtev kriminalitete in njeno minimalno doseganje evropskih standardov. Policija, tožilstva in pravosodje v praksi slabo implementirajo zakone, kar je odraz minimalističnega pristopa zakonodajnega telesa. Veliko žrtev kriminalitete je izražalo nezadovoljstvo z delom policije, z njenim predajanjem informacij in nezadovoljstvo zaradi minimalističnih sodb sodnikov o kompenzaciji žrtvam kriminalitete. Odnos poljske družbe do žrtev kriminalitete temelji na previdnosti in nezaupanju oziroma sumničavosti. Hkrati pa avtoritete instrumentalno uporabljajo oškodovance za dokazovanje krivde storilec kaznivih dejanj, pri čemer pozabljajo na njihove pravice in potrebo po pomoči.

Ponsaers je razpravjal o tem, ali lahko policija reši problem lastne legitimnosti. Klasična legitimnost policije je odvisna od prostovoljne podreditve državljanov moči države. Hkrati je legitimnost policije močno povezana s sprejetjem monopola nad sredstvi fizične prisile. Avtor prispevka je zapisal, da policisti niso aktivni ustvarjalci lastne legitimnosti (pri tej trditvi se je opiral na weberiansko pojmovanje legitimnosti, ki razlikuje med normativno in empirično legitimnostjo). Rezultati analiz policijskega dela v skupnosti so pokazali, da ima ta pristop pomembne stranske družbene učinke, vendar ne zadovolji potrebe po učinkovitem policijskem delu. Zaupanje v policijo je povezano z variacijami v družbenih me-

hanizmi, na katere policija ne vpliva. Politični odločevalci s svojimi odločitvami vplivajo na javnost in na njeno zaupanje oziroma zaznavanje institucij. Posledično je vloga policije v gradnji lastne legitimnosti izjemno omejena.

Avtorja zadnjega poglavja prvega dela knjige o legitimnosti in kazenskem pravosodju Flander in Bučar Ručman sta se osredotočila na legitimnost sistemov kazenskega pravosodja v tranzicijskih državah srednje in vzhodne Evrope. Probleme z legitimnostjo sta proučevala s kritičnim ocenjevanjem trendov kriminalitete, kriminalitetnih politik, reform kazenskega prava, zapiranja in zaupanja v kazensko pravosodje. Države osrednje in vzhodne Evrope so izvedle preobrazbo nelegitimnega komunistično-socialističnega sistema kazenskega pravosodja v demokratični model kazenskega pravosodja, ki ga zaznamuje kriza legitimnosti. S koncem procesa demokratizacije sredi devetdesetih let so države sprejele zakonodajne spremembe, ki so omogočile sistemu kazenskega pravosodja večji družbeni nadzor in kazensko represijo. Za preučevane države je značilno večanje kaznovalne naravnosti, števila zaprtih oseb in strahu pred kriminaliteto. Hkrati je v teh državah upadlo zaupanje javnosti v policijo in druge institucije kazenskega pravosodja.

Jackson, Hough, Bradford in Kuha so preverjali predpostavki, da legitimnost sestavlja dve medsebojno povezani prepričani. Prva predpostavka se navezuje na koncept konsenza in avtorizacije (Ali ljudje verjamejo, da imata entiteta ali avtoriteta pravico diktirati primerno vedenje?), medtem ko se druga predpostavka nanaša na moralno skladnost (Ali ljudje verjamejo, da avtoriteta izvaja svojo moč na način, ki je skladen s prevladujočimi normami primerne vedenja?). Avtorji vidijo pomembnost legitimnosti avtoritet v zmanjšanju napetosti med nosilci oblasti in »podložniki« ter omejevanju moči. Študija je temeljila na teoriji postopkovne pravičnosti, ki predpostavlja, da je legitimnost avtoritet osnovana na pravičnih postopkih pri izvajanju svojih pooblastil. Za potrebe študije so uporabili podatke Evropske družboslovne raziskave (angl. European Social Survey, Round 5). Avtorji so oblikovali in testirali dva modela merjenja legitimnosti ter ugotovili, da sta oba modela primerna za merjenje legitimnosti. V prvem modelu so za merjenje legitimnosti uporabili dejavnike: zakonitost policije, moralnost policije in dolžnost ubogati policijo, medtem ko je drugi model zajemal združena dejavnika o moralnosti in zakonitosti policije ter dejavnik dolžnost ubogati policijo. Nadalje so rezultati študije opozorili na pomembnost postopkovne pravičnosti v oblikovanju legitimnosti policije, saj predstavlja način policijskega vedenja, ki spodbuja identifikacijo javnosti s policijo na osnovi skupnih moralnih vrednot. Hkrati predstavlja način izražanja moralnosti s pravičnostjo, enakostjo in spoštovanjem, ki presega moralno vsebino posameznega zakona ali učinkovitosti policijskega dela. Jackson in sodelavci opozarjajo, da ima poleg postopkovne

pravičnosti tudi učinkovitost policije pomembno vlogo pri prepričanju ljudi o legitimnosti policije. Neučinkovitost dela policije lahko javnost razume kot pomanjkanje skupnih vrednot, kar močno vpliva na zaznavo legitimnosti.

Šifrerja, Meško in Bren so v osmem poglavju knjige povzeli ugotovitve preteklih študij o legitimnosti. S strukturnim modeliranjem so preverili ugotovitve štirih preteklih študij o legitimnosti v Sloveniji, v katerih so raziskovalci: 1) raziskovali zaupanje v model pravičnosti osnovanega na podatkih Evropske družboslovne raziskave (European Social Survey, Round 5); 2) testirali Tylerjev model »Zakaj se ljudje podreajo zakonom«; 3) merili legitimnost pri srednješolskih dijakih v Sloveniji in 4) merili zaznavanje legitimnosti pri študentih prava v Sloveniji. Rezultati teh študij so pokazali, da procesna pravičnost, policijska učinkovitost, zaupanje v policijo in avtoriteta policije najbolj vplivajo na zaznavo legitimnosti policije v Sloveniji. Kljub različnim formulacijam koncepta legitimnosti in različnim fokusom proučevanja je sporočilo vseh štirih študij enako: razmerja med javnim zaupanjem in pravičnostjo pravosodnih uradnikov vplivajo na zaznavo legitimnosti kazenskega pravosodja. Najučinkovitejši način za povečanje legitimnosti vodi z izboljšanjem zaupanja ljudi v policijo s spoštljivimi in pravičnimi postopki pri izvajanju policijskega dela.

Lobnikar, Sotlar in Modičeva so preučevali policijsko dejavnost v osrednji in vzhodni Evropi. Avtorji so zapisali, da obstaja veliko študij o zaupanju javnosti v avtoritete v zahodni Evropi in ZDA, hkrati pa opozarjajo, da se te študije v tem delu Evrope niso izvajale. Policija tvori pomembno povezavo med državljani in njihovo državno oblastjo. Njena glavna naloga je zagotavljanje varnosti. Za uspešno izvajanje policijske dejavnosti sta potrebni zakonito ravnanje policijskih organizacij in zadostna stopnja legitimnosti. Vendar tudi profesionalna policija ne bo dosegla oziroma obdržala legitimnosti, če ne bo zmogla opravljati nalog vzdrževanja reda, nepristranskega izvajanja zakonov, zagotavljanja varnosti in varovanja ljudi in njihovega premoženja. Rezultati raziskav javnega mnenja so pokazali, da so ljudje v državah s krajšo tradicijo demokratične vladavine manj naklonjeni policiji. Rezultati študije so pokazali, da je legitimnost policije odvisna ne le od uspešnega preiskovanja kriminalitete in vzdrževanja javnega reda, temveč tudi od podpore in zaupanja javnosti v policijsko dejavnost.

Guzyjeva in Hirtenlehner sta preučevala medsebojno povezanost med osebnimi izkušnjami s policijo, različnimi dimenzijami zaupanja v policijo in poročanja vedenja žrtev. Njuna študija temelji na Tylerjevem modelu postopkovne pravičnosti, ki predpostavlja, da igrata zaznava legitimnosti in zaupanje javnosti v policijo ključni vlogi pri sodelovanju državljanov z navedeno avtoriteto. Z analizo podatkov nem-

ške raziskave o žrtvah kriminalitete (angl. German victimization survey) sta ugotovila, da so ljudje na splošno izražali visoko zaupanje v policijo (merila sta učinkovitost, distributivno pravičnost, postopkovno pravičnost in zaupanje v policijo). Splošno zaupanje v policijo je bilo večje v zahodnem delu Nemčije. Nadalje so rezultati razkrili, da izražajo manjše zaupanje v policijo ljudje, ki so prijavili kaznivo dejanje in niso bili zadovoljni s postopkom oziroma ravnanjem policije. Ugotovitve študije so opozorile tudi na to, da so ljudje, ki izražajo manjše zaupanje v policijo, kljub temu enako oziroma bolj pripravljeni prijaviti kaznivo dejanje kot ljudje, ki izražajo visoko zaupanje v policijo.

Meško in Emanova sta v predzadnjem poglavju knjige predstavila ugotovitve mednarodne študije o legitimnosti policijske dejavnosti in kazenskega pravosodja, ki je bila izvedena leta 2013 in v katero so bili zajeti študenti prava iz sedmih držav osrednje in vzhodne Evrope (Slovenija, Hrvaška, Bosna in Hercegovina, Srbija, Romunija, Poljska in Rusija). Rezultati so opozorili na negativen odnos anketiranih do policije. Hkrati so pokazali, da postopkovna pravičnost, učinkovitost in avtoriteta policije pomembno vplivajo na zaznavo legitimnosti policije. Med državami so bile ugotovljene pomembne razlike. Te so: a) legitimnost policije so najbolj pozitivno ocenjevali poljski in slovenski študenti prava, medtem ko so bile ocene pri ruskih in srbskih študentih najnižje; b) učinkovitost policije so najbolj pozitivno ocenjevali slovenski in romunski študenti, hkrati pa so jo bosanski in ruski študenti ocenjevali najbolj negativno in c) najvišja pripravljenost za sodelovanje s policijo je bila izmerjena pri hrvaških in slovenski študentih, najnižja pa pri ruskih in poljskih študentih. Skupni dejavniki preučevanih držav, ki vplivajo na legitimnost policije, so naslednji: a) študentke prava so izražale večje prepričanje v učinkovitost odvrčanja in so imele bolj pozitiven odnos do moralne verodostojnosti kazenskega pravosodja; b) študenti prava z izkušnjami s policijo v preteklosti so izražali bolj negativno mnenje o avtoriteti policije, distributivni pravičnosti, učinkovitosti policije in njeni legitimnosti. Avtorja sta ugotovila, da sta legitimnost in zaupanje v policijo povezana s stopnjo družbenega razvoja oz. z demokratizacijo držav. Ugotavljata, da bi kljub različnim stopnjam razvoja družbe morale policije v preučevanih državah izboljšati lastno učinkovitost, postopkovno pravičnost, avtoriteto in distributivno pravičnost, da bi se povečalo zaznavanje njihove legitimnosti.

Tankebe in Meško sta preučevala doslej neraziskano področje samozaznave legitimnosti nosilcev oblasti. Osredotočila sta se na samozaznavo legitimnosti slovenskih policistov. V študijo sta zajela 529 policistov z osmih policijskih uprav v Republiki Sloveniji. Za merjenje samozaznave legitimnosti policistov sta uporabila deset spremenljivk: 1) spol, 2) starost, 3) delovna doba, 4) izobrazba, 5) samozazna-

va legitimnosti, 6) odnosi s sodelavci, 7) pravičnost postopkov nadrejenih, 8) legitimnost občinstva, 9) uporaba sile in 10) proorganizacijsko vedenje. Rezultati študije so pokazali, da: a) samozaznava legitimnosti policistov je odvisna od kakovosti medosebnih interakcij z nadrejenimi in sodelavci ter njihovimi predstavami o tem, kako jih javnost sprejema; b) postopkovna pravičnost nadrejenih in samozaznana legitimnost policistov vpliva na njihove reakcije v različnih situacijah in c) samozaznana legitimnost policistov in kakovost medosebnih odnosov vplivata na proorganizacijsko naravnost policistov.

Knjiga o zaupanju in legitimnosti kazenskega pravosodja v Evropi ne ponuja le teoretičnega okvirja, temveč z empiričnimi ugotovitvami omogoča bralcu dejanski vpogled v stanje v Evropi. Gre za prvo publikacijo te vrste s področja srednje in vzhodne Evrope. Kljub redkim preteklim študijam, ki so bile opravljene na tem območju Evrope, knjiga predstavlja skupek dosedanjega raziskovanja in ugotovitev s področij policijskega dela ter legitimnosti policije in kazenskega pravosodja. Nedvomno so vsa predhodna dela pomembno prispevala k preučevanju legitimnosti in zaupanju v kazensko pravosodje, vendar je znanstvena monografija o zaupanju in legitimnosti v kazensko pravosodje v Evropi pomemben prispevek k zbiranju znanja, saj je usmerjena na določen prostor, hkrati pa zajame številne perspektive o zaupanju in legitimnosti v kazensko pravosodje. Zelo je pomembno spoznanje, da so drugačni zgodovinski okviri in procesi med tranzicijo v tem delu Evrope vplivali na to, da te države niso sprejele ustreznih zakonodajnih reform ali omogočile ustreznega okolja za opolnomočenje civilne družbe, ki je temelj za razvoj zaupanja vredne policije in pravosodja. Za to območje sta značilna večanje kaznovalne naravnosti, števila zaprtih oseb in strahu pred kriminaliteto na eni strani ter upadanje zaupanja javnosti v policijo in druge institucije kazenskega pravosodja na drugi strani, kar je potrebno upoštevati pri interpretaciji že dobljenih rezultatov in v prihodnjih študijah.

Znanstvena monografija je napisana za družboslovne raziskovalce (kriminologe, oblikovalce politik, delavce v kazenskem pravosodju itd.) in policiste, vodstva policij oziroma vse, ki so zaposleni v kazenskem pravosodju. Neevropskim avtorjem, ki preučujejo področje zaupanja in legitimnosti v kazensko pravosodje, bi morala služiti kot obvezno branje, saj knjiga predstavlja odličen vir za primerjavo neevropskih držav z evropskimi. Hkrati pa bo zanimiva za vse evropske raziskovalce, saj omogoča razumljiv in natančen vpogled v primerjavo proučevanja legitimnosti in zaupanja v kazensko pravosodje med evropskimi državami. Publikacija predstavlja že do neke mere proučevana področja legitimnosti in zaupanja v kazensko pravosodje, hkrati pa poseže na doslej neraziskano področje samozaznave legitimnosti nosilcev avtoritet. S tega zornega kota knjiga odpira nove perspektive v zazna-

vanju legitimnosti in zaupanja v kazensko pravosodje kot del kriminologije. Poleg novih teoretičnih spoznanj knjiga s svojimi empiričnimi ugotovitvami predstavlja dober »priročnik« za vodstva policij in policiste pri izvajanju policijske dejavnosti, gradnji legitimnosti policije in krepitvi zaupanja policije v očeh javnosti. Zaupanje in legitimnost policije sta pomembna za politične odločevalce in razvoj kulture sodelovanja med političnimi odločevalci, policijo in javnostjo. Poudarjena je pomembnost preučevanja zaupanja in legitimnosti v kazenskem pravosodju v današnji dobi hitrih družbenih sprememb, v raznolikem okolju, kot je Evropa.

Rok Hacin